

Nyelvtörténet 3.

Szórványelemzés I.

Magyar (hazai) szórványemlékek.

A TA elemzése 1.

Irodalom

- BBB (Bárczi – Benkő – Berrár: A magyar nyelv története), pp. 40–42.
- Molnár – Simon: Magyar nyelvemlékek, pp. 10–21.
- Zelliger: A Tihanyi Alapítólevél (fakszimile is)

Magyar szórványok

A magyar szórványok zöme **oklevél** (jogi irat), ezek lehetnek:

- alapítólevelek,
- adománylevelek
- birtok- és vagyonösszeírások
- határjáró levelek,
- végrendeletek
- tanúvallomások,
- bírósági ítéletek stb.

Időbeli és térbeli elterjedésük:

- pár korai **görög** nyelvű irat
- **I. István uralkodásától** számítjuk a **latin** nyelvű oklevélírásunkat,
- a 12. sz-tól kiterjedt lesz: III. Béla megszervezte a **királyi kancelláriát** (oklevél-kiállító szerv), elrendelte, hogy a királyi udvarban tárgyalt minden jogi ügyről és döntésről oklevelet készítsenek.
- A 13. sz-tól már egyre több oklevél-kiállító szerv, ún. **hiteles hely** (loca credibilia) jött létre az ország különböző részein, főleg egyházi területek körül.

- **A 12. sz. második feléig kb. 50 eredeti oklevél maradt fenn, a 13. sz-ból viszont már több ezer van.**
- **Nyelvemlékként azért érdekesek, mert általában mind tartalmaz magyar nyelvű szórványokat.**
- 14-15. sz.: még kiterjedtebb oklevélkiadás, de már nincs akkora történeti jelentőségük a szórványoknak, mert addigra a **szövegemlékek** száma is jócskán megugrik.

A legkorábbi és legfontosabb magyar OKLEVÉL- szórványemlékek:

- **A veszprémvölgyi apácák adománylevele:**
 - 1002 előtti az eredetije, de az nem maradt fenn, csak az 1109-es **görög** nyelvű másolat,
 - aminek a **latin** nyelvű változata is megvan, ez külön izgalmas;
 - későbbi másolata sokak szerint hamisítvány
 - I. István király görög nyelvű adománylevele, Könyves Kálmán 1109-es latin megújításában maradt fenn.

közszó: *κραλ* KIRÁLY – az ÉNy és DNy szláv-ságból átvett szó
személynevek

földrajzi nevek (dunántúli helységnevek):

<i>görög</i>	<i>latin</i>	<i>magyar</i>
Βεσπρέμ	bezpremenjij	Veszprém
Σαμτάγ	zamtou	Szántó
σαγάρβρυεν	zaarberin	Szárberény
Σομβώτου		Szombat
Πωλοσνίκου		Paloznak
Γριντζάρι		Gerencsér

Nyelvtörténeti hasznosítás: a görög végzések alapján a **szóvégi tövéghangzók megléte és sorvadása** az ÓM-ban bizonyítottan tekinthető

Veszprém: városnév, de sokáig B-s szókezdettel jelentkezik (a 16. sz. közepéig), szláv személynévi eredetű

Szántó: *szánt* + γ igenévképző

Szárberény: kétagú, török eredetű: *saγar* > *zaar* > *szár* színnév 'sárga, sápadt' – a törzsnévi utótag járuléka, ez utóbbi: *B(i)riyin* > *Brien* 'egyesülés, egyesület' törzs- vagy népnév

- **A tihanyi apátság alapítólevele (TA.) 1055 – részletesen I. lentebb!**
- **A dömösi prépostság adománylevele (DömAd.) 1138/1329. (az eredeti 12. sz-i)**
 - II. Béla birtoklásának megerősítése és újabb adományokkal való gyarapítása
 - nagyon fontos, mert tele van magyar szórványokkal, kb. 1500 személy- és földrajzi név!!!
- **A székesfehérvári keresztetek javainak megerősítő levele, 1193**
 - vsz. III. Béla Vaska nevű nótáriusa írta, főleg földr. név, kb. 50 db

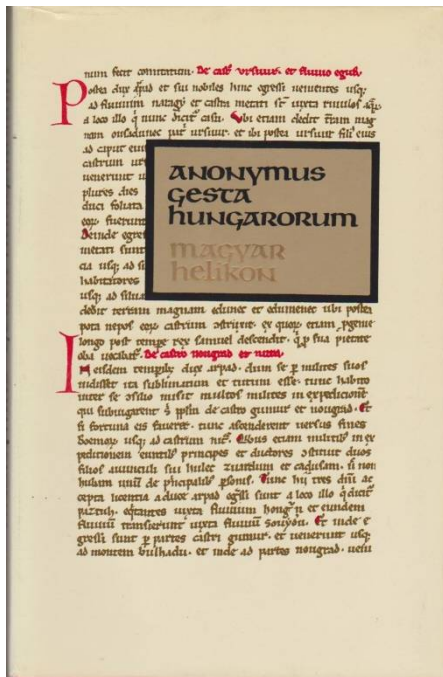
- **A tihanyi apátság birtokösszeírása (TÖ.) 1211**
 - két példányban maradt fenn, melyek hangtana és helyesírása is eltérő (fogalmazvány és hitelesített irat)
 - határleírások, helységnevek, a szolganép foglalkozásonkénti összeírása révén több mint 2000 magyar TN (sok köznévi eredetű) tartalmaznak
- **Albeus-féle összeírás, 1237–1240.**
 - IV. Béla Albeus nyitrai esperessel íratta össze a pannonhalmi bencés apátság birtokait és szolganépeit
 - több mint 200 személy- és helynév

NEM OKLEVÉL-SZÓRVÁNYOK

rokonok az oklevelekkel, hiteles helytől származnak, lajstromszerűek

- **Várad Regestrum, 1208–1235**
 - eredeti plny-a megsemmisült (szétesett), de 1550-ben Fráter György várad püspök Heltaival Kolozsvárott kinyomtattatta az akkor még létező, de rossz állp-ú emléket „Ritvs explorandae veritatis...” címen, s ez maradt ránk (sok hiba került bele, olvasati hibák, de hatalmas nyelvi anyaga miatt nagyon jelentős)
 - 2500 személynév, 600 helységnév
 - bevallások, végrendeletek, egyezségek kivonatai, főleg a tüzesvaspróbák ügyeseteit lajstromozza az értékes része

- **a Váradí püspökség tizedjegyzéke, 1291–1294.**
 - ez a legrégebb gabonátized-lajstromunk
 - 200-nál több Bihar-, Hajdú- és Kolozs megyei helységnév

- gesták és krónikák: divatos kk-i műfajok, az udvari papok készítették őket (udv. történetírói szerepben), latin nyelvűek egész Eu-ban

– gesták: tárgyi összefüggések szerint csoportosított történelmi események (nem időrendben)

Anonymus: Gesta Hungarorum (An.), 12. sz. köz. vagy vége

- 13. sz-i másolatban maradt fenn, de igen hű másolatnak tűnik
- a szerző: P. dictus magister – II., de inkább III. Béla jegyzője
- téma: a magyarok eredete, honfoglalása és kalandozásai
- hely- és személynevek sokasága

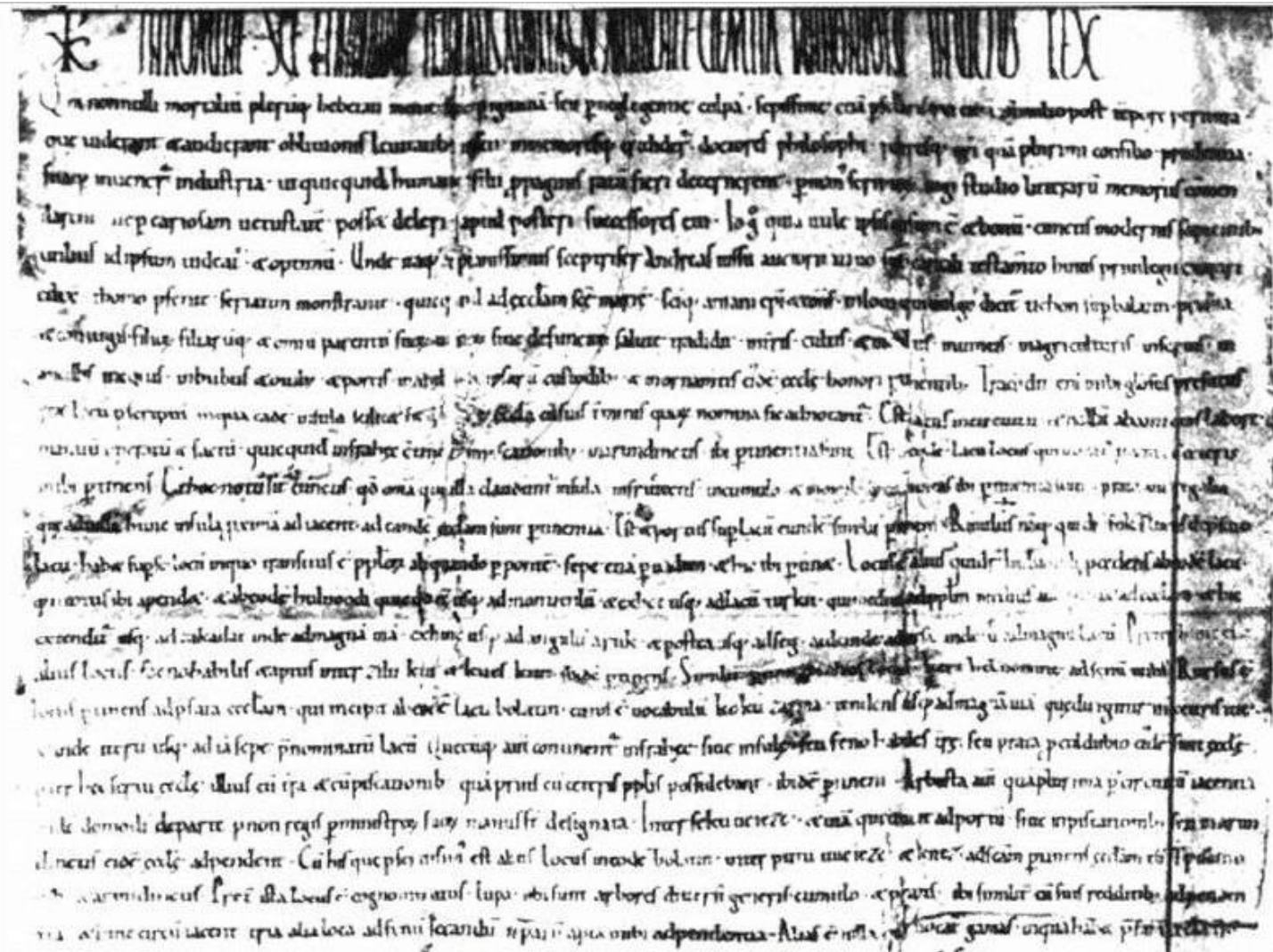
- **Kézai Simon: Gesta Hungarorum, 1282–1285.**
 - a magyarok története előtt (mely igen hasonló a GH-éhoz, mert mindkettő egyazon elveszett, 9. sz-i, I. Endre kori ősgestára megy vissza) a hunok történetét és az első hun-magyar honfoglalást és Attila históriáját is elbeszéli
 - tulajdonnévi anyaga új a GH-hoz képest

– **krónikák: időrendi csop.:** bővebb szövegezésűek, mint Kézai műve, de nemigen térnek el egymástól; igen sok a magyar TN-i anyag, de a kései leírás miatt a gesták nyelvtörténeti jelentősége sokkal nagyobb

- **Bécsi Képes Krónika (1358)**
- **Dubnici Krónika**
- **Budai Krónika**
- **Pozsonyi Krónika**
- **Sambucus-Kódex**

A Tihanyi Alapítólevél

A tihanyi apátság alapítólevele (1055)

TA.

- A hasonmás megtalálható pl. az interneten is:
<http://mek.niif.hu/01900/01992/html/index1123.html>
- **A legrégebb hiteles és egykorú eredetiben fennmaradt nyelvemlékünk (és az egész uráli nyelvcsaládé!)**
- I. Endre (András) megalapítja a tihanyi bencés apátságot (annak birtokai és határait kijelöli)
- az apátságnak a neki adott jövedelmekből kellett fenntartania magát és feladatait ellátnia,
- az adományozást oklevélben örökítették meg
- a pannonhalmi főapátság levéltárában őrzik
- latin nyelvű
- két db összevart hártýára írták
- a **SCRIPTOR** Miklós püspöknél dolgozhatott, de nyilvánvalóan **magyar** volt
- az oklevélírásra jellemző, hogy először **fogalmazványként** készítették el, a **hiteles példányt** (amit az adományozó, itt a király aláírt) erről másolták.
- A TA 18 birtokot kapott, közte rév, halászó hely, erdő, szántó, kaszáló stb. és ennek megművelésére szolganép.

TA.

Hangtörténet, hangjelölés

- A birtokokat az utókor számára is azonosíthatóan kellett leírni, ezért az ott élő nép nyelvén, vulgárisan hangoznak el, s ezeket ékelte be a nótárius a latin szövegbe
- ami a nehézséget okozta, hogy ezeket a vulgáris magyar szavakat latin szövegbe úgy kellett tenni, hogy latin betűsen írják le, de mivel **magyar írásbeliség még csak alig létezett, meg kellett alkotni egy sajátos írásrendszert**, a latin nyelv hangrendszerére azonban eltérő volt a magyarétól
- azonos maradt néhány egyéni eltérést leszámítva a következő hangok jelölése: **p, b, t, d, f, l, r, m, n, z.**

TA.

MGH: a magyarban több magánhangzó-fonéma van, mint a latinban.

- dönteni kellett, hogy a magyar ajakréses és ajakkerekítéses *a* különbségét **hogyan jelölje** (pl. mellékjellel vagy az *o*, *u*-t alkalmazza), ezért van többféle megvalósítás is, pl. *balatin*, *bolatin* (az *o* mutatja, hogy ott ajakkerekítéses *a* lehet)
- ugyanez a nyílt *e* és zárt *ë*-vel
- kérdés, hogy velárisan ejtették-e még a *zilu*, *licu* és *sumig i* betűs hangját (azokban **veláris i** volt eredetileg, de kérdés, hogy *e* dunántúli *nyj*-ban mi volt akkor a helyzet)
- **a tővégi mgh-k zártabbá válása, majd eltűnése:**
 - Bíborbanszületett K. művében a magyar szavak ált. **felső nyelvállású mgh-ra** végződnek,
 - a TA-ban sokféle a változat: van tővéghgzó nélküli példa (*fuk*, *kut*, *ziget*, *sar*), van felső nyá. tővéghg: *zilu*, *zadu*, *eri*, *kerekv*; de egyazon szó két elfőordulása lehet hangzóhiányos vagy tővéghangzós (pl. *ohut* vs. *hodu utu*)

TA.

Miért hosszan ejtettek szerintünk egyes szóvégi mgh-kat?

- Mert amikor az ótörök jövevényszavak nyelvünkbe érkeztek (*alma, kecske, árpa, béke, körte*), akkor már nem voltak meg a tővégi rövid mgh-k, csak felső nyelvállásban (*u, ü, i*), de alsó és középső nyelvállásban nem (nincs: *a, e*)
- így **hanghelyettesítéssel** *almá, kecské, árpá, béké, körté* alakok jelentek meg (a toldalékolt alakok őrzik ezeket: *kecskét, árpát, békét* stb.),
- a TA-ban ilyen pl. *szénájá*

TA.

MSH: ez az ÓM. eleji kép más volt: hiányzott a *c*, *zs*, *ty* stb., mások hangzásukban nem azonosak a maival (*h*, *v*, *gy*)

- a *v* előzménye a **bilabiális zöngés spiráns *w* (β)** volt, ami szóvégen és szótagzáró hangként félhangzós *mgh* is lehetett, nálunk felső nyá-ú hang volt).
- A TA-ban ezt a hangot ***v*, *w*, *u*** betű egyaránt jelölhette, tehát *msh* és *mgh* értékben is előfordulhattak,
- olvasatukat a későbbi és a mai magyar nyelv segíti, pl. *uluues* [ülüwes ~ ülwes], *baluuan* [bálwán(y)], *ferteu* [fërteb]

TA.

- A *h* előzménye a (zöngétlen) veláris χ volt (a német ach-Laut-hoz hasonló, *k* helyén képzett hang),
- jelölése: *h, ch: tichon, homodi, humuk, harmu.*
- A χ zöngés párját, a γ -t is *h*-val jelölték: *hurhu, ohut, azah, meneh.*
- Ezek közel álltak a *mgh*-khoz akusztikai és képzési sajátosságaikat tekintve, tővéghg-zók nem követték őket,
- az Árpád-korban az ilyen szóalakok végén szerepelve hosszú *mgh*-ká változtak: *disznó, aszó, menő, fő.*
- Hangzóközi helyzetben pedig kieshettek, és vagy pótolta őket hiátus, vagy nem, pl: *aзаа, fee~fehe, mezze.*
- E változások állnak a *disznó : disznaja, ajtó : ajtaja, mező : mezeje, fő : feje* alakpárok háttérében.
- A *w* hatására a többelseji *mgh* ajakkerekítésessé válhatott, ami a réshang kiesése után is megmaradt: *kues, tue, luazu, ruuoz > köves, töve lovász, ravasz.* Ez pedig a *kő: köves, tő: tövek, ló: lovat* tőváltakozáshoz vezetett.

TA.

- *gy*: a korai ÓM-ben ez egy jésített dzs lehetett (dźs~dzsja), vö. ótör. *dzsarta* > m. *gyertya*, *dzsindzsü* > *gyöngy*. A latinbetűs megoldások: *g* (mert a vulgáris latin itáliai változatában a *ge*, *gi* hangkapcsolatban *dzs* hang jelentkezett, így a magyar *dźs* és az olaszos latin *dzs* igen közele esett egymáshoz, ezért jelöli *g* (vö. *Genova*, *angelo*), pl. *Fizeg*, *gisnav*, *hig* 'hegy'. A helyesírás mindig konzervatív, a később magyarban *gy*-vé vált *dźs*-t *gy*-nek jelöljük, noha fonetikai tekintetben a *gy*-nek nincs köze a *g*-hez (hanem a *d*-hez).
- *ny*: n-ként jelölték vagy *gn* (*gnir* 'nyír').
- *ly*: l, de kérdéses, hogy megvolt-e ott az *ly* és nem pusztán l-e
- *s*: egybeesés, hogy ezt a hangot így írjuk, amikor a környező latin betűs nyelvekben ez az *sz* jele
- *sz*: *z* (*zilu*, *zakadat*, *ziget*, *zadu*, *ruuoz*) német hatásra

TA.

58 közszó és ragok, képző (Bárczi 33 képzőt tárgyal)

Zelliger Erzsébet a könyvében 86 „birtokot” elemez, ebben benne vannak különböző változatban leírt, de azonos denotátumú kifejezések

TA.

BA-ZÁRÓVIZSGÁRA

22 TA-beli szórványt kell ismerni

- *Tichon* [tixony] TIHANY- szláv személynévből lett településnév, magyarok adták
- *bolatin, balatin* BALATON – a honfoglalás előtti pannóniai szláv fejedelemség egyik székhelye *Blatn grad* 'Mocsárvár, Sárvár' volt, a németek *Plattensee* elnevezése a szláv *Blatn jezer* 'mocsaras, sáros tó' részfordítása. A magyarba az előtag került, majd változásokon esett át, bontóhang oldotta fel a msh-torlódásokat, a variációkat itt is láthatjuk (+ hangrendi illeszkedés)

- *fuk* [fuk ~ fok] FOK – ez a Balaton D-i partján lévő rév (vízi átkelőhely) 'tóból, nagyobb vízből kiinduló kisebb, érszerű víz', az a vízfolyás, amiről *Siófok* a nevét felvette. A *fok* szó ősi örökség, de megfelelői vitatottak. Nem tudni, hogy a *tű foka*, *kapa foka* szerkezetből keletkezett-e elvonással vagy a *fakad* családjába tartozik.
- *huluoodi* – [χulwoodi] nagyobb birtoktest a Balatontól délre; feltehetően a hull ige származéka, talán azonos szerkezetű a mai Hollád településnévvel (de nem azonos vele földr. értelemben), nem óvónévi eredetű!

- *turku* – [türkü] lehetséges, hogy a török szem. név helynévi alkalmazása. A szó honf. előtti török jöv. szó, gyakori tn, ezért régi idők óta ismert népnév, de nem lehet tudni, hogy általában jelentette a törökséget vagy csak egyetlen népre, a kazárokra vonatkozott-e.
- *feg* – [ség] Ósi örökség, közsói jelentése 'domb, halom' lehetett, adatok rá **csak TN-i szerepben** vannak rá mély hangrendű *ság* párjával együtt. Az ÓSM-ban vált képzővé, eredetileg népszóból gyűjtőnevet képeztek, az ÓM-ben már igéből elvont névszót is képzett, l. HB: *imádság*

- *zilu kut* [szilu kut] – 'szilfa mellett vagy közelében lévő forrás'. A szil fanév ősi örökség, a tőben veláris *ĭ* volt, mely a honf. körül kül. nyj-okban *i*-re cserélődött le. Eredeti mély hangrendjét a toldalékolt alakok jelzik: *szilas*.
- *kuef kut* [kües kut] – gyakori helymegjelölés-típus, a *köves* jelző az ősi *kő* fn.-nek -s képzős 'vmivel ellátott' származéka. *kő* : *köves* váltakozás.

koku zarma – közvetlen a Balaton melletti birtokdarab, vsz. a mai Szántóddal azonos, uis a Tihanyi Összeírás, ami megerősítette a TA-ban összeírtakat, 1211-ben Szántód határában említ egy *Choczorma* ~ *Cogzorma* nevű helyet. A *koku* vsz. személynév volt, a *szarm* 'folyómeder kiágazása' *szarv* szavukból szóhasadással (ŐSM.) keletkezett. A *szarv* fgr. kori átvétel egy **iráni** nyelvből, így öf. az IE nyelvek másik ágát képviselő latin *cornus* és német *Horn* szavakkal.

ziget zadu [sziget szádu] – Nagyberek melletti, vsz. a Péntekhely puszta felől Lellére vezető út neve. *Sziget* szavunk a 'sarok, szöglet, ék' jtésű *szig-* ~ *szög-* ~ *szög-* alapszó *-t* névszóképzős származéka. Az alapszó ugor kori szókincsrétégünkbe tartozik. A *szád* 'torkolat, bejárat' jtésű *szá-* alapszó *-d* képzős származéka, még ugor kori képzés volt. Az alapszó azonos *száj* szavunkkal, maga a szó úgy keletkezett, hogy a *szám, szád, szája* bszj-s sor E/3. sz. alakjából a *ház: háza, fog: foga* mintájára elvonódott a *száj* mint toldaléktalan alapalak. Vö. mai mr. nyelv, a *szám, szád* alakokat a *szájam, szájad* kezdi kiszorítani.

gifnav – birtok a Koppány folyó felső folyása közelében, a mai Kisbárapáti környékén, a *disznó* állatnévvel azonos a település neve, ami gyakori megoldás. Ha szem.név lett az állatnév, akkor az állat erejét v. más tulajdonságát vonatkoztatták a személyre. Ótörök jöv. szó, csuvasos rétegből, mutatja, hogy a honf. előtt tmár háziállatként tartottuk a disznót.

- *munorau kereku/ monarau kerekv* – 'mogyoróerdő' – a Koppány folyó felső szakaszánál lehetett. A *kerek* 'erdő' jelentésének magyarázata: a látóhatárt a sűrű erdő betölti, azt a képzetet kelti, hogy kerek. *Ker-* tö *-k* képzővel (vö. *ének, lélek, telek*), e szócsalád tagja még a *kerül, kerít, keres, kering, körül, kert*. A *kerek* alakilag elkülönült változata a *kerék*. A *mogyoró* származékszó a *mony* 'tojás' jelentésű alapszóból *-r* és *-ó* kicsinyítőképzőkkel jött létre.

- *munorau bukurea* 'mogyoróbokorig' – A bokor ism. eredetű szó, belső fejlemény lehet (az egyik *r* hiánya íráshiba az okl-ben). A *rëá* itt még névutó, töve vsz. azonos *rokon* szavunkéval, a tőhöz lativusrag kapcsolódik, mellyel 'vmihez, vminek az oldalához' jelentésű hszó lett. Ez többfelé fejlődött:
 - nm-i hszó: *rám, rád* – személyragozott
 - névutó: *arra rá*
 - nm-i hszó-s másik változat: tőhöz *-t* loc. rag kapcsolódott: *rajtam, rajtad* stb.
 - raggá lett, a névutó nyomatékát veszítve agglutinálódott a névszóhoz (*-rA*)
 - igekötői funkció (erősödöt kapcsolat a mondat igei Á-hoz): *ránéz, ráfordul*

- *gnir uuege holmodia rea* [nyír wëgé (wégé) χ olmodiá rëá] 'a mocsár (?nyírfaerdő) végének halmocskájáig' – a *nyír* jelentése 'mocsár' is lehet, l. a nyírfa a mocsaras, nedves talajt kedveli. A *nyír* szó ősi örökség a fgr., esetleg az uráli korból. A *vég* talán ősi szókincsünk része, er. jelentése a 'vminek (térben) befejező része, széle, határa'. *Halom*: szláv eredetű.

- *feheruuaru rea meneh hodu utu rea* [fexérwáru (fehérüwáru) rëá mënex(γ) χodu utu rëá] 'Fehérvárig menő hadútig' – A *Fehérvár* név itt a későbbi Székesfehérvárra utal, jtése a fehér kőből épült v. fehérre meszelt várra utal, ami az uralkodókra volt jellemző, így az ilyen épületekhez a nagyszerűség, kiválóság, előkelőség képzele kapcsolódott., vö. *Gyulafehérvár, Nándorfehérvár*. A *fehér* -r képzős származékszó, alapszava talán ősi örökség, a szótőbeli *j~h* váltakozás (vö. *Fejér* megye) az eredeti *j* megőrződése, majd a kiesése után egy másik hiátustöltő hang került be. A *vár* az iráni nyelvek egyikéből átvett jöv. szó. A *meneh* a *mëgy-* ~ *mën-* ~ *më-* igeigetős igenévképzős származéka. Az ezt a szót követő *hodu* első *msh*-jának hatására zöngésség szerint hasonult. A *hodu* ősi örökség, er. jelentése 'nemzetség, nagycsalád' lehetett, a nemzetségi, törzsi alapon szervezett hadviselés módja alapján fejlődött ki 'hadsereg' jelentése.

- *petre zenaia hel rea* [petré (pëtré) szénája hel rëá]
'Petre szénája nevű helyig' – a *Petre* név vitatott eredetű, vsz. déli szláv, vagy a latin *Petrus* csonkult és -*e* kics.képzős származéka. A *széna* a szláv *seno* átvétele, a szóvégi *á>a* hanghelyettesítés eredménye, a *bszj -ja* változata a szóvégi *á, é*-vel átvett jövevényszavakban már a kezdetektől jelentkezett. A *-j* itt hiátustöltő, és megteremtődött az *ajtó: ajtaja; mező : mezeje* töváltakozás. A változások a *-ja* told. változatnak a *msh* végű tövek egy részéhez (főleg a *t* végű nszókhöz) való kapcsolódásához vezettek, pl. *kútja, útja*.

- *aruk fee* 'árokfő' – árok: széles körben elterjedt köznév, honf. előtti ótörök jöv. szó, de mint vándorszó megtalálható a perzsában, oszétban, oroszban. Vsz. a kazár birodalomban vettük át, a védekezési rendszer szókincsébe tartozhatott. Ebből alakult ki térszínformát jelölő jelentése. Fő: ősi örökség a fgr. korból.
- *luazu holma* [luászu χolmá] 'lovász halma' – A *lovász* szárm. szó, a *ló* az ugor kori lótartás szókészletének eleme, jöv. szó az ugor nyelvekben, átadói IE, kaukázusi és török nyelvek is lehetnek. *Halom*: szláv eredetű.

- *bagat mezee* 'Bogát mezeje' – A *Bogát* ~ *Bagát* személy- és helynév is, elsődlegesen az előbbi, a szláv *bogat* 'gazdag' szóra megy vissza. A *mező* alapszava a *mez-* 'ruhát ölt' ugor kori ige (vö. *mezítelen*), melynek foly. *mnin-e* *fn-esült*, s így jelentése 'fűvel fedett, füvet öltő föld' lehetett.
- *harmu ferteu* 'három fertő' – Három szó: ősi örökség a fgr. korból. A *fertő* 'tó' igen régi, uráli kori hangut, hangfestő *tő -t* műveltető és *-ő* folyam. *mninképzős* származéka. Főnevesült (mint pl. a *mező*). A szócsaládnak magas (*ferde, förgeteg, füröszt*) és mély (*forr, fordít, forraszt*) hangrendű leágazása is van. Víznévként való használata (a Velencei tó korábbi neve is *Fertő* volt) az eredetibb 'fetrengő, fürdőhely (elsősorban állatok /disznó, bivaly/ számára)' jelentésből alakult ki.

- *ruoz licu* [ru(w)osz liku] 'ravaszlyuk, azaz rókalyuk'. A *ravasz* és a *róka* egyazon ősi örökség körébe tartozó tőnek kül. kicsinyítőképzőkkel alakult származéka. A *ravasz* az egész középkorban 'róka' jelentésben volt használatos, majd jv. és szófajváltás után lépett helyébe a *róka*, amit addig ritkábban alkalmaztak állatnévként. A *lyuk* bizonytalan eredetű szó, talán ősi örökség, eredetileg veláris *ĭ* volt a belsejében, ami az ŐSM kor végén-ÓM elején lassan eltűnt nyelvünkéből. A toldalékos alak mutatja az eredeti hangrendet (*likat, likas, vö. szilas, hidas, nyilas*). Két irányba fejlődött: palatális *i* lépett a helyére vagy maradt a mély hangrend, és ekkor *u* váltota fel, uez történt a tör. er. *árok* szóval, ahol a második mgh volt *ĭ*. Vö. *luk, lyuk, lik*.

- [h]armuhig [$\chi\hat{i}$ rmu χ idzs] 'három hegy/halom'
 - A hëgy vsz. ősi örökség, er. mély hgrendű volt, a szókezdő $k > \chi$ megfelelés arra utal, hogy a hgrend megváltozása a többeli msh hatására az ŐSM-kori réshangúsodási tendencia után történt meg.